

INFORMATOR KRAJOZNAWCZY XLIII OWRP „MIŁOMŁYN 2002”

Trasa nr 1 – przez Pojezierze Mazurskie

Kierownicy tras:

1. Jarosław Karpiński
2. Jadwiga Witkowska
3. Bartłomiej Nowacki

PISZ – miasto (ok. 20.000 mieszkańców) powiatowe, położone w północno – wschodniej części równiny mazurskiej, nad wypływającą z jeziora Roś rzeką Pisą. Osada powstała w 1367r, a prawa miejskie uzyskała w 1645r., pierwszym burmistrzem był Polak Fryderyk Adam Czerniawski. W Pisz przebywał w 1698r., podczas wielkich łowów, król polski August II Mocny, padły wówczas ostatnie żubry Puszczy Piskiej.

Urodzili się tutaj: Jerzy Krzysztof Pisański (1725-1790), autor m.in. opracowania dziejów literatury Prus i rozprawy o języku polskim, oraz Gustaw Gizewiusz (1810-1848), gorący patriota i bojownik o sprawę polską na Mazurach.

Zabytki – pozostałości zamku krzyżackiego (sklepienia piwnic, fragment przyziemia), kościół p.w. św. Jana Chrzciciela z końca XVII w., przebudowany w 1843r., szachulcowo – murowany, gruntownie odnowiony w 1933r. (z wcześniejszej średniowiecznej budowli zachowały się jedynie resztki fundamentów i sklepienia piwniczne), wieża kościelna jest najstarszym trwałym zabytkiem miasta, we wnętrzu świątyni – późnorenesansowy ołtarz główny, barokowa ambona z 1701r.

Zabytkowe domy: przy pl. Daszyskiego z XVIII w., kilkanaście XIX w., ratusz neogotycki – 1900r.. Muzeum Ziemi Piskiej – pl. Daszyńskiego 86 (tzw. „baba kamienna” ustawiona na parkingu za muzeum).

Kanał Jegliński – dł. 5,25 km, łączący Jez. Śniardwy z Jez. Roś, przekopany w latach 1845-1849. Ważny element szlaku wodnego łączącego Wielkie Jeziora Mazurskie, poprzez Pisę i Narew z Warszawą. Przy ujściu kanału do Jez. Śniardwy – śluza komorowa Karwik (różnica poziomu wód wynosi 1m, długość 45m, szerokość wrót 7,45m, głębokość przy średnim poziomie wody 1,5-2m).

Karwik – wieś na Jeziorze Seksty, założona w 1804r. – zabytkowe chałupy mazurskie z końca XIX w. (nr 7,9,10,25,33,40), miejscowość letniskowa.

Jezioro Seksty – właściwie największa zatoka Jez. Śniardwy o powierzchni 787 ha.

Jezioro Śniardwy – największe z wielkich jezior mazurskich powierzchni 11340 ha, długość 22,1 km i szerokość 13,4 km o średniej głębokości 5,8m. Długość jego linii brzegowej z licznymi półwyspami i zatokami wynosi 83 km. Posiada liczne pływizny i rozległe podwodne gładzowiska. Jezioro połączone systemem jezior i kanałów (Mamry i Nidzkie) tworzy Szlak Wielkich Jezior i stanowi część Mazurskiego Parku Krajobrazowego.

Niedźwiedzi Róg – wieś założona w 1764 r. na południowy – wschód brzegu Jeziora Śniardwy, obecnie znana osada letniskowa. Znajduje się tam pomnik przyrody – lipa drobnolistna o obwodzie 390 cm i wysokości 27m.

Rezerwat Przyrody „Jezioro Warnołty” – rezerwat krajobrazowo – ornitologiczny o powierzchni 373,3 ha, chroni płytko zarastające jezioro, stanowiące odnogę Śniardw i jest to miejsce lęgowe wielu gatunków ptaków wodno – błotnych oraz miejsce żerowania rzadkich gatunków ptaków drapieżnych.

Wejsuny – wieś powstała w 1763r., posiada zabytkowy neogotycki kościół ewangelicki z 1898r., drewniane chaty mazurskie z przełomu XIX w i XX w oraz interesującą izbę regionalną (dom nr 62), w której zgromadzono przedmioty kultury materialnej i duchowej Mazurów – założyciel Eugeniusz Bielawski. Pochodzi z niej cenne znalezisko archeologiczne z czasów pruskich tzw. baba kamienna (obecnie w Pieszku przy Muzeum Ziemi Piskiej).

Ruciane Nida – miasto ok. 5,5 tys. mieszkańców, położone w centrum Puszczy Piskiej powstało w wyniku połączenia osady leśnej Ruciane Nida, założonej w 1595r. Prawa miejskie uzyskało w 1966r. Ruciane było jednym z najważniejszych ośrodków turystyczno uzdrowiskowych dawnych Prusach Wschodnich. Nida rozwinęła się po 1950r. (zbudowano Zakłady Płyt Pilśniowych i Wiórowych). W mieście zachował się bezstylowy kościół parafialny z początku XX w. Warto tam obejrzeć pomniki przyrody: sosna „lira” o obwodzie 130 cm i wysokości 27m, 2 dęby szkolkowe „Dobko” o obwodzie 550 cm i wysokości 29m i „Gniewko” o obwodzie 470 cm i wysokości 26m, słuza komorowa Guzianka (dł. 44m, szer. Wrót 7,5m, różnica poziomu wody 2m).

Pranie – dawna leśniczówka położona nad Jeziorem Nidzkim na południe od Ruciane Nida. Bywał tu często w trzech ostatnich latach życia poeta K. I. Gałczyński (1905-1953). W leśniczówce powstawały poematy „Niobe”, „Wit Stwosz” oraz „Kronika Olsztyńska”. Obecnie znajduje się tam muzeum poety K. I. Gałczyńskiego

Jeziro Nidzkie – rezerwat krajobrazowy o powierzchni 2934,71 ha, ochroną objęto jeziora rynnowe z przyległymi lasami, w których dominują starodrzewy sosnowe. K. I. Gałczyński tak pisał o Jez. Nidzkim: „Tyś jest jezioro moje, ja jestem słońce twoje, światłami ciebie stroję, szczęście moje szumiące”.

Puszcza Piska – rozległy, liczący ok. 89,500 ha kompleks leśny, rozciąga się na południe i zachód od największego w kraju Jeziora Śniardwy. Większa, południowa część puszczy porasta piaski sandrowe oraz torfowiska niskie. Wspaniałe drzewostany, w których dominuje wspaniała pod względem technicznym sosna mazurska (lokalna odmiana sosny zwyczajnej). Obecnie 92% powierzchni puszczy stanowią siedliska borowe. Występują licznie rzadkie rośliny (chamedafne północna, lilia złotogłów, dziewięciśli bezłodygowy, litery: jajowata i sercowata, obuwik, zawilec wielokwiatowy) i zwierzęta (jelenie, sarny, łosie, dziki, rysie, wilki, wydry, bobry, orły, bieliki, rybołowy, orliki krzykliwe, puchacze, żurawie, czarne bociany, jarząbki, cietrzewie i zimorodki). W zakładzie PAN w Popielimie żyje na wolności stado koników polskich, zwanych tarpanami.

Wojnowo – wieś założona w 1832r przez staroobrzędowców nad rzeką Krutynią, w niej znajdują się: klasztor z 1847r (w jego pobliżu cmentarz staroobrzędowców), drewniana cerkiew prawosławna z lat 1922-1927, domy drewniane z przełomu XIX i XX wieku. W pobliżu wsi jest jedno z większych głazowiska moreny czołowej na mazurach (na powierzchni 9 ha leży 13,5 tys. głazów).

Staroobrzędowcy – wyznawcy prawosławia, którzy sprzeciwili się reformom patriarcha Nikona 1652r, pozostając przy starych obrzędach. Prześladowani schronili się m.in. w Polsce na Suwalszczyźnie, skąd w latach 1830-1832 przybyli na Mazury zakładając osady: Wojnowo, Gałkowo, Kadzidłowo, Iwanowo, Piotrowo i Onufryjewo. W tych wsiach można znaleźć liczne ślady ich zamieszkiwania.

Mazurski Park Krajobrazowy – został utworzony w grudniu 1977r. w granicach MPK znajdują się największe w Polsce Jezioro Śniardwy oraz północna część Puszczy Piskiej z rzeką Krutynią. Jego powierzchnia wynosi 53,655ha, a strefa ochronna 18,608ha. Jest to jeden z największych parków krajobrazowych Polsce. Lasy na terenie parku zajmują 29 tys. ha, rzeki i jeziora – 18 tys. ha.

Reszta to użytki rolne i tereny zabudowane. MPK położony na pograniczu dwóch odmiennych form geologicznych – moreny czołowej i sandrów, chroni wielkie bogactwo świata roślin i zwierząt. Od lat czynione są starania o przekształcenie parku w Mazurski Park Narodowy.

Krutyni – wieś założona około 1500r jako osada myśliwska. Jest miejscowością wypoczynkową i turystyczną. W latach 1951-1957 mieszkał w niej Karol Małpek (1898-1969) mazurski pisarz i działacz społeczny. Zabytkowe drewniane chałupy z początku XX w. W centrum wsi w zabytkowych budynkach mieści się siedziba dyrekcji Mazurskiego Parku Krajobrazowego oraz muzeum przyrodnicze. W okolicy kilka ścieżek i pomniki przyrody: „Dąb Kretyński” – dąb szypułkowy (obw. 530cm, wys. 25m), „Zakochana Para” – dąb szypułkowy (obw. 200cm, wys. 18m).

Krutynia – odcinek rzeki od Jez. Kretyńskiego do ujścia do Jez. Gordyjskiego długość około 26km. Cały szlak wodny potocznie nazwany Krutynia o długości ok. 100km, zaczyna się z Jez. Warpińskiego, kończy się przy ujściu do Jez. Beldany łącząc ze sobą liczne jeziora. Na poszczególnych odcinkach między jeziorami przybiera różne nazwy np. Babięcka Struga, Zyzdrój Spychowska Struga.

„Krutynia” – rezerwat krajobrazowo – leśny o powierzchni 273ha, utworzony dla ochrony zróżnicowanego krajobrazu polodowcowego Jez. Kretyńskiego i górnego odcinka rzeki Kretyni (2,5km) wraz z przyległymi lasami liściastymi i mieszаныmi. Osobliwością rezerwatu jest krasnolist *Hildebrandtia rivularis* porastający kamienie i gąbka słodkowodna *Euspongilla lacustris*.

„Zakret” – rezerwat leśno – torfowiskowy o powierzchni 103,76ha. Chroni ponad dwustuletni starodrzew sosnowy z domieszka dębu szypułkowego, świerka, brzozy brodawkowatej oraz trzy jeziora dystroficzne z reliktową florą torfowisk wysokich. Pomniki przyrody: „Dąb nad Mukrem im. Karola Małka – dąb szypułkowy (obw. 552cm, wys. 30m), wiek około 400 lat, „Królewska sosna” martwa sosna zwyczajna (obumarła w 1970r, obw. 360 cm, wys. 35m) wiek około 400 lat.

Zgon – wieś powstała w 1708r nad Jeziorem Mokrym (jezioro rynnowe, pow. 846ha, dł. 8km, głęb. 51m) jako osada rybacka, obecnie wieś letniskowa i rybacka o zabudowie kształcie ulicówki, nazwa miejscowości zapewne stąd, że do tego zakątka często w czasie łowów dokonywano zgonu, tj. spędu zwierząt łownych. W zgonie mieszkał przez 20 alt Igor Newerly – pisarz.

„Czapliisko – Ławny Lasek” – rez. ornitologiczny na wschodnim brzegu Jez. Uplik, pow. 7,62ha, chroni ponad dwustuletni drzewostan sosnowy, gdzie wcześniej była kolonia czapli siwej.

Szychowo (dawniej Pupy) – wieś nad Jez. Spychowskim (pow. 48,8ha), kościół neogotycki z lat 1903-1905 (dawniej ewangelicki), kilka drewnianych chałup mazurskich, miejscowość turystyczna. W niedalekiej okolicy, koło leśniczówki Niedźwiedzi Kąt, został upolowany w 1804 ostatnia mazurski niedźwiedź.

Babięta – wieś nad Babięką Strugą, której zaczątkiem była kuźnica hutnicza powstała w XV w. i w XVII w. zbudowano młyn wodny. W budynku dawnego młyna wodnego z początku XX w. mała elektrownia wodna.

Jerutki – wieś szkatułkowa z 1687r, ulicówka o zwartej w dużej mierze drewnianej zabudowie. Kościół ewangelicki, obecnie katolicki, filialny z 1734r z cegły, ołtarz główny barokowy z 1737-1738r.

Szczytno – miasto powiatowe (ok. 27.500 mieszkańców) na pograniczu Pojezierza Mrągowskiego i Równiny Mrągowskiej, rozwinięte z osiedla funkcjonującego na podzamczu, prawa miejskie 1723r. rozwój miasta w drugiej połowie XIXw i XIXw okresie międzywojennym. Ośrodek ruchu polskiego na Mazurach. Ukazywały się tu pisma w języku polskim: „Mazur” (1906-20 i 1928-30), „Mazurski przyjaciel ludu” (1923-1928), „Gazeta Ludowa” (1896-1902). Od 1896r działa Mazurska Partia Ludowa, a od 1910 Mazurski Bank Ludowy. Zabytki: - ruiny gotyckiego zamku krzyżackiego XIV w, rozbudowanego 1579-81, częściowo rozebranego w Xviii, - barokowy kościół ewangelicki z 1718r zbudowany w miejscu, gdzie stał pierwszy drewniany kościół katolicki z drugiej połowy XV w, wnętrze barokowe, ołtarz główny, ambona z 1719r, - kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP wybudowany w latach 1898-1900 w stylu neogotyckim, wyposażenie wnętrza jednorodne neogotyckie, plebania z 1916r, - kościół Chrześcijan Baptystów z 1903r – neogotycki, - gmach starostwa z 1938r, obecnie ratusz – Urząd Miasta, tutaj też znajduje się Muzeum Mazurskie z bogatym działem etnograficznym, - dawny budynek starostwa pseudoklasycystyczny z końca XIX w, obecnie Urząd Skarbowy, - liczne budynki z końca XIX w i początku XX w m.in. browar, dawna gazownia i rzeźnia, wieża wodociągowa, szpital, gimnazjum, koszary, - zabytkowe cmentarze (żydowski z 1815r, ewangelicki z pierwszej połowy XIX w z kwaterą wojenną z I Wojny Światowej, cmentarz wojenny z II Wojny Światowej żołnierzy armii radzieckiej), - drewniana chata mazurska (ul. Konopnicka – małe muzeum etnograficzne), - przy ul. Polskiej zaznaczony jest podłunik 21 dł. Wschodniej.

6

Sedańsk – wieś lokowana w drugiej połowie XVIw, nad Jez. Sudańskim.

Piduiń – wieś szkatułowa z drugiej połowy XVIIIw.

Szuć – istnieć miała wg starej tradycji już około 1560r na prawie chełmińskim, w XVII powiększona o włóki szkatułowe.

Jedwabno – wieś gminna na trasie Szczytno – Nidzica, pierwsza wzmianka z 1397r, w średniowieczu duża osada bartnicza, następnie osada targowa w XVIII w, kościół katolicki p.w. św. Józefa z 1930r murowany, stary cmentarz ewangelicki, liczne domy w typie kamieniczek z XIX/XXw i początku XXw, kilka drewnianych domów.

Las Napiwodzko – Ramuckie – położone między Nidzicą a Olsztynem oraz Szczytnem a Olsztynkiem, zajmują obszar ok. 59.000 ha. Dominującym gatunkiem drzew jest sosna, rosą także świerki i dęby. Wśród borów rozciągają się piękne akweny Pojezierza Olsztyńskiego, co stwarza niezwykłą malowniczość krajobrazu. Z rzadkich roślin występują tu m.in. lilia złotogłów, podkolan biały, gnieźnik leśny. W południowej części lasów występują rzadkie kraski, dudki, głuszcze, cietrzewie. Obecnie prowadzone są prace nad utworzeniem parku krajobrazowego.

Jez. Omulew – jezioro morenowe w centrum Lasów Napiwodzkich, pow. 514 ha. maksymalna głębokość 32,5m, składa się z dwóch rozległych rynien przebiegających z pd. - zach. na pn. - wsch., połączonych w środku rynną poprzeczną długości 1,8km, wypływa rzeka Omulew – szlak kajakowy.

„Koniuszanka II” – rez. leśny o powierzchni 64,55 ha. obejmuje stare drzewostany mieszane z pomnikowymi dębami i bogatym runem w przełomowym odcinku rzeki Koniuszanki. Utworzony w celu zachowania kresowych stanowisk zespołów leśnych. Położony jest 200m na południe od leśniczówki Wykno przy południowym brzegu Jez. Omulew.

Jabłonka – położona na zachodnim brzegu Jez. Omulew, miejscowość letniskowa. Wymieniana już w 1411r. w 1644r urodził się tu Krzysztof Hartknoch, późniejszy profesor uniwersytetu królewskiego, zmarł w 1677. napisał „Respublica Polonica” (1678r), „Alt und neues Preussen” (1684r).

„Jezioro Orłowo Małe” – rez. o pow. 6ha jest ostoją żółwia błotnego. Położone 800m na północ o d wsi Orłowo.

Orłowo – wieś założona w 1379r. należało do Krasińskich, Finck von Fickensteinów, Czapskich. Duży cmentarz wojenny z I Wojny Światowej.

„Źródła rzeki Łyna im. prof. R. Kobendzy” – rez. krajobrazowo – geomorfologiczny w pobliżu wioski Łyna, pow. 121ha. Utworzony w celu zachowania zjawiska wstecznej erozji źródliskowej, bardzo rzadkiego na niżu. Obejmuje kilkadziesiąt źródeł wysiękowych dających początek Łynie. Wody wypływają silnym strumieniem ze źródeł, spod brzegów ścian wąwozu i spływają cienką warstwą po powierzchni łąk. Teren rezerwatu pokrywa las mieszany w wieku 100-120 lat, samą dolinę porastającą lasy łąkowe (piękne okazy olszy czarnej).

Łyna – wieś założona w 1387r, w XVIw w posiadaniu rodzin szlacheckich. Kościół parafialny p.w. Niepokalanego Serca NMP, wybudowany w latach 1725-26, barokowy, murowany, wieża drewniana, ołtarz barokowy drewniany z 1608r, cmentarz wojskowy z I Wojny Światowej.

Żelazno – założone w 1352r, kościół rzymsko – katolicki filialny p.w. św. Andrzeja Boboli z 1880r, neogotycki, murowany.

Maróz – istniał już jako osada bartnicza, obecnie wieś letniskowa nad Jez. Maróz (rynowe, pow. 332,5ha, max głębokość 41m).

Waplewo – wieś i majątek, pierwsza wzmianka z 1384r, w XV i XVIw właścicielami byli Golińscy i Szymanowscy, od XVIIw ród Finck von Finckensteinów. Kościół parafialny p.w. św. Stanisława BM, pierwotnie gotycki, murowany, przebudowany w latach 1870-72 (fragmenty gotyckie odstonięte), wewnątrz stara misa chrzcielna granitowa, - cmentarz wojenny z 1914r.

Ładamowo – utworzony w 1866 folwark, zachowany z końca XIXw, murowany dworek w stylu klasycystycznym z parkiem krajobrazowym częściowo zachowanym.

Sitno – wieś lokowana w 1328r na prawie chełmińskim, a majątek w późniejszym okresie, - zachował się częściowo park dworski z XIXw. (pomnik przyrody – buk purpurowy, obw. 315cm, wys. 19m).

Tymawa – wieś rycerska powstała w 1328r, następnie majątek szlachecki. Ostatni właściciele przed 1945r rodzina Wernitz. Z całego dawnego zespołu

8

majątku zachował się pałac i główne budynki gospodarcze wzniesione w 1891r, resztki parku i ślady cmentarz rodowego.

Mielno – wieś i majątek nad Jez. Mielno, pierwsze wzmianki w 1328r. Kościół filialny neogotycki z 1862r.

Pacółtowo – założone w 1325r jako osiedle pruskie, następnie duży majątek ziemski. Z zabytków pozostał klasycystyczny pałac z 1799r, rozbudowany w połowie XIXw, przebudowany w 1913r (w stylu neobarokowym) i przebudowany po wojnie. W salonie i 13 salach znajdują się nisze z dekoracją stiukową, park, kościół z XIV-XVw, odnowiony w XVIIIw, w latach 1909-11 restaurowany. Przy drodze do Drwężdka rosną dwa dęby o obwodzie 480 i 530cm, wys. 25m – pomniki przyrody.

Gierzwałd – wieś gminna, założona w 1325r. w XVIIw wieś szlachecka z folwarkiem. Kościół barokowy murowany w latach 1780-93 (obecnie kościół metodystów), rozbudowa w 1873r. We wnętrzu: ołtarz główny z tarczami herbowymi, ambona z XVIIIw chrzcielnica granitowa. Klasycystyczny dwór z drogiej połowy XIXw, w parku zachował się cmentarz rodowy właścicieli majątku, obsadzony pond 100 letnimi bukami. Kapliczka przydrożna z początku XXw.

Dylewo – pierwsza wzmianka w 1328r, następnie majątek. Do zabytków należy kościół filialny z przełomu XVII i XVIIIw (pierwotnie gotycki), przebudowany w 1842r. Ołtarz główny z 1739r, ambona, strop kasetonowy, mauzoleum z kryptą rodziny von Rose z 1908r. Zachował się cmentarz ewangelicki, pozostałość po zespole pałacowo parkowym w postaci parku krajobrazowego. Z pałacu po II Wojnie Światowej pozostały tylko boczne skrzydła mocno przebudowane i zmienione. Kilka zabudowań gospodarczych.

Park Krajobrazowy Gór Dylewskich – utworzony w 1994r, pow. 7782ha, strefa ochronna 14525ha. Park obejmuje swoimi granicami najwyższą, zachodnią część Garbu Lubawskiego, zwaną Wzgórzami dylewskimi, z kulminacją – Dylewską Górą, wnoszącą się na 312m n.p.m. Jest to jeden z najbardziej urozmaiconych, pod względem rzeźby, fragmentów Pojezierza Mazurskiego, będąc osobliwością w skali północno-wschodniej Polski. Wysokości bezwzględnie przekraczają na ogół 200m. Ten silnie wyniesiony obszar posiada swój mikroklimat, który w porównaniu z położonymi niżej terenami charakteryzuje się stosunkowo małą liczbą dni letnich, większą zaś dni mroźnych i przymrozkowych oraz dłuższym okresem zalegania pokrywy śnieżnej. Duże bogactwo siedlisk, różnorodność szaty roślinnej, 749 gatunków roślin naczyniowych i 92 gatunki roślin górskich. Szczególnie interesujące jest występowanie wielu gatunków roślin górskich i podgórskich, jak np.

przetacznik górski. Powierzchnia lasów wynosi 4461ha, dominują liściaste – buczyny i grądy, ponadto bory mieszane. Bogata jest fauna Parku, np. introdukowany w połowie lat 80-tych XXw mullon – jedyny w Europie gatunek dzikiej owcy.

„Dylewo” – rez. leśny o pow. 10ha porasta buczyna pomorska, licząca 120 lat. Jest to teren Wzgórz dylewskich, na zachód 2,5km do wsi Dylewo. Na tym terenie znajduje się wiele głazów narzutowych.

„Jezioro Francuskie” – rez. florystyczny o pow. 15ha, jest śródleśnym jeziorem mającym na obrzeżu torfowisko przejściowe z wierzbą borówkolistną. Od wschodu rośnie starodrzew bukowy. Rezerwat leży u podnóża Góry Dylewskiej, 1.5km na wschód od Wysokiej Wsi.

Pietrzwałd – wieś lokowana w 1363r. Kościół filialny barokowy p.w. św. Piotra w Okowach, drewniany z przełomu XVI i XVIIw, renowacja odbyła się w 1844r, dzwony pochodzą z 1614r i 1753r, ołtarz główny barokowy z początku XVIIIw.

Wysoka Wieś – najwyżej położona wieś w woj. warmińsko – mazurskim, obok Góra Dylewska 312m n.p.m.

Głaznoty – wieś istniała już w 1414r. Kościół ewangelicki (pierwotnie gotycki) w ruinie, stary cmentarz ewangelicki, kościół katolicki, neogotycki z końca XIXw rozbudowany w latach 1919-20. W okresie plebiscytu wiele głosów za Polską.

Zajaczk – wieś wzmiankowana w 1328r. Z dawnego zespołu pałacowego zachowały się zabudowania gospodarcze z drugiej połowy XIXw.

Naprom – wieś wzmiankowana w 1334r.

Samborowo – wieś położona nad rzeką drwęcią, lokowana w 1351r, powstała w miejscu dawnej osady pruskiej, kościół parafialny p.w. św. Stanisława Biskupa z 1908r, rozbudowany w 1990r, zachowana dzwonnica drewniana z dzwonem odlanym w 1821r przez Jana Meyera w Gdańsku.

„Rzeka Drwęca” – rezerwat wodny o powierzchni 804ha obejmujący rzekę drwęcę z dopływami. Powstał dla ochrony tarliskowych miejsc pstrąga, troci i innych gatunków ryb.

Liwa – wieś szkatułowa, istniała już w 1686r, wiatrak paltrak z XIXw.

Śluza Zielona – śluza komorowa na Kanale Elbląskim (dł. komory 35m, szer. wrót 3,55m, głębokość ok. 1,7m, różnica poziomów wody 1,4m).

Piławki – wzmiankowana w pierwszej połowie XIVw, osada śródleśna, obecnie miejscowość turystyczna położona nad Jez. Drveckim.

Tarda – wzmiankowana w XVIIIw śródleśna osada, obecnie wieś turystyczna nad Jez. Bartązek.

Miłomłyn – miasto ok. 2300 mieszkańców, położone na pn.-zach. od Ostródy nad Kanalem Elbląskim. Dawna osada handlowa powstała przy zamku i młynie. Lokacja miasta na prawie chełmińskim w 1335r, pod koniec XVIw siedziba biskupów pomezzańskich. Miasto traci prawa miejskie po II Wojnie Światowej, w 1998 odzyskuje je na nowo. Kościół parafialny p.w. św. Bartłomieja Apostoła, murowany, neogotycki z 1898-1901r, ołtarz główny z 1718r, dzwonnica murowana gotycka z drugiej połowy XIVw, fragmenty murów gotyckich z XIV przy kościele, kilkanaście domów z XIXw, śluza komorowa (różnica poziomowi wody 2m).